
K vybraným právním aspektům a souvislostem Amsterodamské smlouvy

Petr Greger

Cílem této stati je především zdůraznit právní důsledky jednání Mezivládní konference 1996. Sdělovací prostředky však kladly důraz na spoluprobíhající diskuzi o Paktu stability, který není obsažen ve smlouvě, a na neschopnost Evropské rady dospět k závěru v rámci institucionální reformy. Za pozoruhodný výsledek lze považovat obrovský posun v oblasti ochrany lidských práv, bezpečnosti a spravedlnosti, definici flexibility či určité reformy společné zahraniční a bezpečnostní politiky.

Obecně o právním rámci a struktuře Amsterodamské smlouvy

Obsah Amsterodamské smlouvy a její právní důsledky byly zastíněny intenzivní diskuzí o struktuře Paktu stability a snahou většiny členských států Evropské unie zavést do konce tohoto století jednotnou evropskou měnu. Kromě toho sdělovací prostředky věnovaly značnou pozornost neschopnosti Evropské rady dokončit institucionální reformu a jejímu rozhodnutí zabývat se celou reformou znovu až těsně před rozšířením Evropské unie o další kandidátské země. Vznikl proto dojem, že pokud je výsledek Mezivládní konference 1996 politicky dvojznačný a z hlediska aspirací stoupenců integrace neúspěšný, pak také právní obsah a důsledky Amsterodamské smlouvy musejí být automaticky velmi minimální.

Avšak systematické srovnání očekávání Komise¹ s konečnou verzí celé smlouvy² ukazuje, že existuje široká shoda v některých významných oblastech. Pokud se týká rozhodování v oblastech zaměstnanosti, sociální politiky, spravedlnosti, vnitra, společné zahraniční a bezpečnostní politiky, role Evropského parlamentu, lidských práv a jejich ochrany v rámci Evropské unie, Evropská komise našla společnou platformu s Evropskou radou. Samozřejmě totéž nemůže být řečeno o rozšíření hlasování kvalifikovanou většinou v Radě anebo o rozhodnutí o počtu členů Evropské komise a o váze hlasů jednotlivých členských států.

Struktura Amsterodamské smlouvy

Amsterodamská smlouva přinesla nový pohled na ochranu lidských práv v Evropské unii. Nejen že svým rozhodnutím zavazuje všechny instituce Evropské unie, aby neustále dbaly o ochranu práv svých občanů při rozhodování o jejich záležitostech, ale umožňuje Evropské radě (nejvyšší politický orgán EU) definovat a postihovat porušování lidských práv v jednotlivých členských státech. Toto je zásadní novum v rámci právního systému fungování institucí EU a práva ES.

Neméně závažným je přesun otázek justice a vnitra (s výjimkou trestního práva a vnitřní policie) do prvního pilíře Evropské unie, tedy do systému *acquis communautaire*. V této oblasti jsou právní důsledky reformy „pilířové“ struktury EU zcela jasné; je posílena nadnárodní složka v oblasti zavedení svobody, bezpečnosti a spravedlnosti.

Podceňovat nelze ani nové iniciační pravomoce Komise v oblasti zaměstnanosti, sociální

politiky, životního prostředí atd. I zde bude možné během určité doby přijímat některá rychlá opatření, i když lze těžko počítat s využitím současných právních nástrojů. Smlouva však poskytuje Komisi mnoho možností, jak podpůrnými či poradenskými programy koordinovat snahy o snížení nezaměstnanosti. Pokroku bylo dosaženo rovněž v oblasti právního uznání Sociálního protokolu při jeho inkorporaci do smlouvy.

Pokroku bylo dosaženo také v některých oblastech tvorby společné zahraniční a bezpečnostní politiky, zejména při hlasování. Je možné říci, že nyní existuje kvalitativně jiné prostředí a nové možnosti pro vývoj „zahraniční politiky“ Evropské unie. Zatím však nelze určit, zdali bude tento právní rámec využíván.

Reforma institucí Unie nebyla zcela úspěšná. Při srovnání doporučení Evropské komise z února 1996 s konečnou verzí Amsterodamské smlouvy je zřejmé, že nedošlo skoro k žádným změnám. Proto reforma institucí zůstává otevřena do budoucna.

Zato se však ve smlouvě objevuje institut flexibility, který může v budoucnu podstatně ovlivnit vývoj institucí, politik či práva ES. Zdrženlivost některých členských států jít dále v integraci by napříště již neměla být překážkou pro ty země, které jsou přesvědčeny o nutnosti prohlubování evropské integrace. Pro politology však zůstává otázkou, zdali toto řešení nepřináší model Evropy „*a la carte*“ a jaký důsledek to bude mít pro postavení kandidátských zemí po jejich vstupu do Evropské unie.

Otázka lidských práv a bezpečnosti občana Evropy

Lidská práva

Velmi dlouhou dobu v rámci procesu evropské integrace převládal názor, že otázka lidských práv nepatří do institucí evropské integrace. Touto problematikou se měla zabývat především Rada Evropy, která je garantem Evropské konvence na ochranu lidských práv a základních svobod.³ Z toho vyplýval také názor, že monitorováním, komentováním či soudním rozhodováním jsou pověřeny orgány ve Štrasburku – Rada Evropy, Evropská komise pro lidská práva a Evropský soud pro lidská práva –, které se systémem Evropské unie institucionálně nesouvisejí. Je však pravda, že Evropská komise a ostatní orgány Unie vždy využívaly intelektuálního zázemí Rady Evropy, její evaluace ochrany lidských práv byly vždy brány v úvahu při projednávání přihlášek kandidátských zemí.

V začátcích procesu evropské integrace převládal názor, že lidská práva a jejich ochrana nejsou přímo součástí *acquis communautaire*. Avšak především britská právní škola, kritická k postoji své vlády k přijímání a ratifikaci konvencí o lidských právech v 70. a 80. letech, začala zahrnovat otázky lidských práv a svobod do součásti *acquis communautaire*.⁴ Tento vývoj šel dále, když odborná i akademická veřejnost začala považovat judikáty nejen Evropského soudního dvora v Lucemburku, ale i Evropského soudního dvora ve Štrasburku za součást *acquis communautaire*.⁵ Pojetí lidských práv v rámci Evropské unie dále prohloubila Maastrichtská smlouva, která umožňuje jejich ochranu a regulaci institucemi Evropské unie a členskými státy v rámci Amsterodamské smlouvy. Ve svém článku F uvádí, že Unie bude respektovat základní práva tak, jak je garantuje Evropská konvence o lidských právech a základních svobodách podepsaná v Římě 4. 11. 1950 a jak vyplývají z ústavních tradic jednotlivých členských států jako základní principy komunitárního práva.⁶

Dodatek článku F Smlouvy o Evropské unii⁷ jasně definuje Unii jako organizaci založenou na principech svobody, demokracie, respektování lidských práv a základních svobod, vlády práva a principů, které jsou vlastní všem státům.⁸ Smlouva také jasně definuje římskou konvenci jako součást *acquis communautaire*.

Na těchto základech ovlivňuje instituce EU a právo ES ve třech hlavních směrech. Za prvé, smlouva potvrzuje jurisdikci Evropského soudního dvora v Lucemburku při garantování respektu komunitárních institucí pro lidská práva a rozšiřuje ji i do oblastí třetího pilíře.

Za druhé, smlouva zavádí systém postihů členských států, jestliže nejsou schopny formálně respektovat lidská práva či je zavádět do praxe.⁹ Jestliže v budoucnu půjde o stále a vážné porušování lidských práv v jedné ze zemí Evropské unie, může Evropská rada (summit hlav států a šéfů vlád) na návrh třetiny členských států Unie nebo Evropské komise a po projednání s Evropským parlamentem navrhnout Radě Evropské unie, aby hlasováním kvalifikovanou většinou (bez účasti kritizované země) rozhodla o pozastavení určitých práv vyplývajících ze členství v Evropské unii. Totéž se týká práva hlasovat.

Zmíněné ustanovení není považováno za nástroj namířený proti některému ze současných členských států, ale spíše jako první element systému ochrany proti nižší úrovni chápání právního rámce Evropské unie ze strany nově příchodících zemí. Při studiu Agendy 2000¹⁰ se zcela zřetelně objeví výhrady Evropské komise vůči pojetí ochrany lidských práv ve všech středoevropských a východoevropských kandidátských zemích. Právě ustanovení článku Fa a nové znění článku 236 Smlouvy o ES by měly vyprovokovat zodpovědné české orgány k zamyšlení, neboť nepřipravenost v oblasti lidských práv by mohla způsobit problémy nejen v procesu přijímání, ale i po našem přijetí. Politické a materiální škody způsobené procedurami popsány v článku Fa Smlouvy o Evropské unii by totiž byly značné.¹¹

Za třetí, smlouva přináší obecnou klauzuli proti diskriminaci na základě pohlaví, rasy či etnického původu. Do této generální klauzule je také zahrnuta diskriminace na základě víry, věku, sexuální orientace či postižení.¹² Nový článek Římské smlouvy pak umožní Radě jednohlasně přijmout řešení k potlačování diskriminace. Vypracovat plán pro boj s diskriminací bude úkolem Evropské komise. Rada však bude muset seznámit se svým plánem Evropský parlament a poradit se s ním.¹³

Zmíněný článek se nevztahuje ke znění článku 6 Římské smlouvy, který se týká diskriminace na zásadě národnosti. Článek 6 Římské smlouvy má přímý efekt,¹⁴ zatímco článek 6a pouze poskytuje institucím Evropské unie mandát k vypracování sekundární právní normy, která bude po svém schválení závazná.

V Amsterodamské smlouvě je tedy lidským právům věnována značná pozornost. Je možné tedy shrnout, že v současnosti již existují právní nástroje, které budou členské státy nutit k harmonizaci svých přístupů tak, aby úroveň ochrany lidských práv byla co nejvyšší. Smlouva poskytuje jak politické nástroje kombinované s právními postihy, tak umožňuje pomocí sekundární legislativy (směrnice a nařízení) upravit oblast zákazu diskriminace. Právní důsledky jsou tedy nejen pro členské státy, ale i pro kandidátské země značné.

Otázky justice a vnitra

Již velmi brzy v průběhu Mezivládní konference 1996 bylo jasné, že v oblasti vnitra a justice bude potřebné provést velké změny. Jedním z důvodů byl neúspěch třetího pilíře Maastrichtské smlouvy, kdy zúžení rozhodování v rámci třetího pilíře na spolupráci členských států Evropské unie bez iniciační účasti Komise vedlo k zablokování rozhodování. Druhým důvodem byl veřejný zájem a výzva k větší spolupráci v oblasti boje s mezinárodním zločinem.

V reformě otázek justice a vnitra přinesla smlouva dobré zprávy těm, kdož usilovali o přenesení třetího pilíře na nadnárodní úroveň. V rámci smlouvy totiž došlo k přenesení pravomocí ve směru ke Společenství v oblastech vnitřních a vnějších hranic a jejich ochrany, vízové politiky, azylové a přistěhovalecké politiky a spolupráce v občanskoprávních záležitostech v oblasti spravedlnosti. Tento výsledek v mnohém předčil očekávání pozorovatelů. Velmi dlouho byla totiž odmítána myšlenka přenesení tak velkého počtu kompetencí do pravomocí prvního pilíře a diskutovalo se o vytvoření kooperace mezi prvním a druhým pilířem na základě společných iniciativ členských států a Komise.

Avšak při analýze znění smlouvy zjistíme, že Komise mnohé získala. Jde především o zásadní změnu přístupu. Právně budou otázky justice a vnitra regulovány směrnicemi

a nařízenými, tedy nadřazenými a přímo vynutitelnými právními akty.¹⁵ Jejich praktická realizace bude kontrolována Evropským soudním dvorem, což bude zahrnovat předběžné rozsudky vynášené soudy poslední instance, které se nebudou týkat zrušení kontrol na vnitřních hranicích Evropské unie. Smlouva také přináší nové právo iniciativy Evropské komise, a to po uplynutí pětileté lhůty, v jejímž rámci bude Komise připravovat návrhy společně s členskými státy.¹⁶

Struktura celé problematiky je nyní mnohem jasnější. Všechny otázky týkající se volného pohybu osob byly přeneseny do prvního pilíře, zatímco třetí pilíř je zúžen pouze na otázky trestního práva a policie. Avšak také třetí pilíř se dočkal velké reformy a kvalitativního zlepšení. Cíl aktivit třetího pilíře je podstatně širší. Evropský parlament je poprvé zapojen do systému diskuzí a nový právní nástroj – strukturovaná rozhodnutí, která mají stejnou právní pozici jako směrnice – nahrazuje obecné konvence. Právo iniciativy Komise je rozšířeno na všechny otázky a Evropský soudní dvůr je částečně zahrnut do celého procesu, i když jeho právo posuzovat legalitu a interpretace strukturovaných rozhodnutí musí být potvrzeno každým členským státem v rámci předběžných rozhodnutí.

Také schengenský systém byl zakorporován do legislativy Unie a stal se součástí *acquis communautaire*. Schengen a jeho inkorporace do smlouvy vytvářejí první praktický příklad „vyšší formy spolupráce“ na základě flexibility.¹⁷ Schengen se svou inkorporací do legislativního systému Unie vytváří nový třetí (policie a trestní věci) a první pilíř (vše ostatní) a přináší dvojkolejnost aplikace komunitární legislativy na členské a nečlenské státy. Jak známo, Island a Norsko, které nejsou členy Evropské unie, jsou asociovány se schengenským systémem a budoucí vývoj práva v této oblasti bude mít na ně nepochybný vliv.

Balík nových reforem ve prospěch nadnárodního pojetí otázek vnitra a justice je vyvažován brzdícími pákami ve prospěch kontroly členskými státy. Nejdůležitějším elementem je, že veškerá rozhodnutí budou v Radě přijímána na základě jednomyslnosti,¹⁸ a to s výjimkou vízové politiky, kde Maastrichtská smlouva v určitých otázkách povolila hlasování kvalifikovanou většinou. Teprve po pěti letech může Rada jednomyslně rozhodnout o přenesení některých záležitostí pod hlasování kvalifikovanou většinou a pod proceduru spolupřihlasování s Evropským parlamentem, a to bez nutnosti žádat o ratifikaci v národních parlamentech.¹⁹ V případě zablokování procesu diskuze a rozhodování se bude komunitární politika a právo řídit Schengenským protokolem podepsaným 13 členskými státy Unie.

Amsterodamská smlouva také povolila určité výjimky Spojenému království, Irsku a Dánsku tak, aby spolupráce v oblasti vnitra a justice nebyla ovlivněna jejich zdrženlivostí. Smlouva uvedeným státům rovněž umožňuje připojit se v případě zájmu ke spolupráci ostatních zemí.

Reforma otázek vnitra a justice a přenesení rozhodování na úroveň nadnárodního systému dokazují, že Mezivládní konference 1996 nebyla pouze intelektuálně prázdným procesem. Oblast volného pohybu osob byla rozšířena prakticky na všechny otázky a metoda její aplikace se stane velkou výzvou pro kandidátské země, zejména pro ty, které budou tvořit východní hranici Evropské unie. Již dnes je však potřeba na adresu příslušných institucí jasně sdělit, že Schengen a otázky bývalého třetího pilíře s výjimkou práce policie a trestního práva jsou součástí *acquis communautaire*.

Právní dopad sociálně-ekonomické dimenze Amsterodamské smlouvy

Zaměstnanost

V následující části této stati se zaměřím pouze na shrnutí právních důsledků inkorporace otázek zaměstnanosti do smlouvy a na popis nové situace týkající se sociálních otázek, životního prostředí, veřejného zdraví, ochrany spotřebitele a ostatních politik, jak jsou strukturovány v Amsterodamské smlouvě.

Zatímco ustanovení v rámci lidských práv či vnitřní bezpečnosti jsou velmi podrobná

a praktická, ustanovení týkající se zaměstnanosti jsou velmi obecná. Všeobecně lze říci, že jde o politický ústupek skupině evropských socialistických politiků za jejich podporu procesu společné měny. K tomu je třeba dodat, že v zásadě se ani nedá očekávat, že by Unie jako celek mohla významněji přispět k celkovému zlepšení situace jinak než obecným voláním po větší koordinaci a spolupráci členských států. Spíše jako výraz politického uvědomění si problému lze chápat zařazení otázek zaměstnanosti do prvního pilíře Evropské unie a jejich explicitní zařazení do Římské smlouvy. I když Evropská rada přislíbila alokovat fondy na pomoc vytváření nových pracovních příležitostí, bude i v budoucnu hlavní tíha problému spočívat na jednotlivých členských státech.

Jedním z možných rámců alespoň částečného řešení celého problému zaměstnanosti je Akční plán pro jednotný trh. Dobře fungující liberální jednotný trh bude nabízet více pracovních příležitostí. Podle názoru Evropské rady se jeho dobrého fungování může dosáhnout pouze uspokojivou aplikací příslušné schválené legislativy. Jedním z důležitých elementů Akčního plánu je také zjednodušení právního rámce a samotných norem tak, aby byla zaručena jejich transparence a aby se nové normy nestaly překážkou na cestě k vyšší efektivnosti jednotného trhu a vyšší zaměstnanosti.

Zájem summitu o ekonomické otázky reflektuje současnou situaci i politickou atmosféru v Evropě. Přítomný zájem o upevnění Evropy jako jednoho ze světových ekonomických center a zájem o ekonomický růst jsou prioritní. Na rozdíl od 80. let není v současném procesu evropské integrace místo pro vznešené politické ambice Delorova typu. Tento moment však neznamená ztrátu vize uvnitř Evropské unie. Právě nadcházející rozšíření implikuje zásadní diskuzi o prohloubení a o způsobu budoucího financování rozšířené Unie. Amsterdam znamenal začátek dlouhé diskuze o ekonomickém rámci budoucího fungování Unie, jakož i diskuze o finančních a ekonomických možnostech fungování rozšířené Unie. Do ní patří elementy společné měny, fungování EMU a zásadní diskuze o zaměstnanosti. To je zdůrazněno zařazením problémů zaměstnanosti ihned za hlavu VI věnující se v Římské smlouvě ekonomické a měnové unii.²⁰

Výsledkem všech snah o zdůraznění důležitosti otázek zaměstnanosti v právní formě je souhlas signatářů Amsterodamské smlouvy, že zaměstnanost musí zůstat v primárním okruhu zájmů členských států a jejich zaměstnaneckých politik.²¹ Ani dnes neexistuje v Unii zájem o zavádění gigantických nadnárodních programů. V této souvislosti jsou otázky zaměstnanosti definovány pouze jako otázky obecného zájmu a jedny z cílů Společenství.²² Společenství tedy nezískalo nové pravomoce, ale pouze možnost doprovodné iniciativy při vypracovávání koordinační strategie pro zvyšování zaměstnanosti. Tato strategie a hlavní směry, odhlasované kvalifikovanou většinou v Radě EU na základě doporučení Evropské komise a po konzultaci s Evropským parlamentem, s Ekonomickou a sociální radou a s Radou regionů, by měly členským státům pomáhat při vypracovávání jejich vlastních národních politik.²³

Co nového tedy přináší kapitola o zaměstnanosti? V rámci pravomocí Komise či dalších nadnárodních orgánů téměř nic. Avšak v rámci politického chování institucí Unie (především Komise) jde o integraci otázek zaměstnanosti do komunitárních politik. Dále smlouva přináší vyšší formu komunitárního koordinačního mechanismu navazujícího na esenský proces. Základem tohoto mechanismu jsou doporučení týkající se zaměstnanosti. Evropská komise tím získala celou politiku ovlivňovat, protože to bude právě ona, která bude vypracovávat celkové doporučení pro Radu. Bez doporučení Komise není možné o celé záležitosti hlasovat. Výsledkem smlouvy je i založení Poradního výboru pro otázky zaměstnanosti, který nahradí Zaměstnaneckou komisi založenou v prosinci 1996.²⁴ Rada Evropské unie také získala možnost hlasovat kvalifikovanou většinou o podpůrných programech a o pilotních projektech, čímž je možné zlepšit koordinaci mezi členskými státy Evropské unie v oblasti zaměstnanosti, a to především v oblasti informací.²⁵

Závěrem lze tedy říci, že nadnárodní orgány nezískaly z právního hlediska pravomoce, kterými by mohly přímo usměrňovat či regulovat národní politiky jednotlivých členských

států v oblasti zaměstnanosti tak, jak tomu bude v případě třetí fáze EMU nebo společné měny. Avšak rozhodnutí přiznat Komisi i ostatním institucím Unie politickou legitimitu v oblasti koordinace zaměstnaneckých politik a jejich podpory a především zařazení otázek zaměstnanosti ihned za ustanovení o EMU v hlavě VI Římské smlouvy ukazují, že jak Unie, tak členské státy věnují institucionálnímu zabezpečení zaměstnanosti velkou pozornost a že se jistě k těmto otázkám ještě vrátí z hlediska institucionálního a právního rozdělení kompetencí mezi Unii a jednotlivé členské státy.

Sociální otázky, životní prostředí, veřejné zdraví, ochrana spotřebitele atd.

Amsterodamská smlouva inkorporovala Sociální protokol do Římské smlouvy v zásadě tak, jak byl schválen v roce 1989, tzn. že je zachován požadavek konsenzu při schvalování některých aspektů sociální politiky (jako je např. ochrana zaměstnanců, jejichž smlouva byla ukončena, zastupování a kolektivní ochrana zájmů pracujících a zaměstnavatelů).²⁶ Některá ustanovení zmíněného protokolu však byla zpřísněna. Rada může nyní hlasovat kvalifikovanou většinou (nikoli konsenzuálně) o otázkách rovného postavení žen a mužů v zaměstnání a o otázkách rovného přístupu k možnostem. Může rovněž hlasovat kvalifikovanou většinou o otázkách spojených s bojem proti společenské a sociální izolaci a má možnost přijmout doporučení proti společenské a sociální izolaci.

Z hlediska životního prostředí bude nová smlouva „zelenější“. Pojem udržitelný rozvoj se nyní stal jedním z cílů činnosti Společenství.²⁷ Smlouva klade větší důraz na inkorporaci aspektů životního prostředí do ostatních komunitárních politik, především do oblasti vnitřního trhu.²⁸ Amsterodamská smlouva také vyhověla některým členským státům v jejich přání uplatňovat striktnější přístup k životnímu prostředí, než jim poskytuje komunitární legislativa.²⁹ Avšak celková procedura stále vyžaduje předběžné autorizace Evropskou komisí a může jí být odmítnuta.

Velmi se změnilo otázky veřejného zdraví, a to díky derogování článku 43a. Spolurohodovací pravomoc Ekonomické a sociální rady a Rady regionů jsou uplatněny i pro otázky veterinární legislativy a legislativy týkající se plodin s ohledem na zvyšování ochrany zdraví.³⁰ Na druhé straně se mnoho nezměnilo v přístupu k ochraně spotřebitele, i když ta se stává živým tématem uvnitř Evropské unie pro své sociální, ekonomické i politické důsledky. V zásadě lze říci, že pouze rámec celé problematiky se stal konkrétnější, že znění příslušného článku je jasnější a že poskytuje jednoznačnější interpretaci. Důležitá je zmínka o potřebě promítat celou politiku ochrany spotřebitele do ostatních politik.³¹

V ostatních případech se Evropská rada vyslovila v Amsterodamské smlouvě pro zpřísnění boje s defraudací a s korupcí. O této otázce bude možné hlasovat kvalifikovanou většinou.³² Evropská unie se také bude zabývat oddělenými oblastmi Unie a věnovat jim větší pozornost. Rada se rovněž rozhodla načrtnout rámec činnosti státní správy Unie a jednotlivých členských států, a to definováním role státní správy hlavně v oblasti budování Společenství a členských států při zvyšování sociální a teritoriální koheze uvnitř Unie.³³

Z toho vyplývá, že sociální a ekonomická část Amsterodamské smlouvy nepřináší z právního hlediska převratné změny. Je nutné ovšem pochopit, že v těchto otázkách vždy bylo těžké postupovat rychle. Pokud vidíme genezi výše zmíněných problémů v rámci reformy ES a EU v posledních dvaceti letech, pak si uvědomíme, jak mnoho se změnilo. Pomalý posun pravomocí v kontextu snah Evropské komise o bezvadné fungování jednotného trhu ve prospěch nadnárodního principu je zcela jasný. Otázkou zůstává, kde leží ona ideální hranice rozdělující nadnárodní a národní kompetence. Pokud si uvědomíme nestálost ekonomického prostředí a budoucí reformy spojené se zavedením společné měny a třetí fáze EMU, bylo a bude třeba právní obezřetnosti při reformách kompetencí v oblasti zaměstnanosti, jakož i sociálních a dalších politik.

Právní rámec snah o vytvoření koherentní zahraniční a bezpečnostní politiky

Praktické fungování společné zahraniční a bezpečnostní politiky se stalo předmětem ostré kritiky ze strany veřejnosti především po zkušenostech z jejího nefungování v rámci konfliktu v bývalé Jugoslávii v první polovině 90. let. V průběhu Mezivládní konference 1996 již nebylo pochyb o tom, že i představitelé členských států a institucí Unie sdílejí stejné stanovisko. Ačkoli bylo od počátku jasné, že institucionální reforma a reforma hlasování v rámci společné zahraniční a bezpečnostní politiky nebude lehká, bylo přikročeno k diskusi o zefektivnění procesu tvorby „zahraniční politiky“ Evropské unie.

Výsledkem jednání Mezivládní konference 1996 jsou ustanovení Amsterodamské smlouvy, respektive její třetí části Efektivní a koherentní vnější politika, které kvalitativně zlepšují rámec vnější politiky. Otázkou však zůstává, zdali bude tato nová kvalita využívána členskými státy. Jaké jsou tedy nejdůležitější prvky reformy vnější politiky?

Společná zahraniční a bezpečnostní politika získala více koherentních nástrojů ke své aplikaci. To je doprovázeno zefektivněním rozhodovacích procedur v rámci tvorby společné zahraniční a bezpečnostní politiky. Především se zjednodušila hierarchie a nástroje. Jednodušší bude také rozhodování, které již nebude předmětem zmatků. Jako podstatné se zdá zavedení institutu *společných strategií*,³⁴ o nichž se bude diskutovat a *konsenzuálně* o nich bude rozhodovat Evropská rada. Tyto strategie pak bude zavádět do praxe Rada Evropské unie na základě hlasování *kvalifikovanou většinou* o společných akcích. Pokud členské státy budou chtít zreformovanou společnou zahraniční a bezpečnostní politiku uvést jako celek do života, hlasování *kvalifikovanou většinou* v otázce zahraniční a bezpečnostní politiky se bude muset stát realitou.³⁵ Tato reforma byla v době projednávání Maastrichtské smlouvy v letech 1989–1992 nevídanou metou.

Významný pokrok, který nastal v otázce společné zahraniční a bezpečnostní politiky, byl možný pouze na základě kompromisu mezi Unii a jednotlivými členskými státy. Prvním výrazným prvkem je zavedení *konstruktivní absence*, na jejímž základě mohou členské státy v určitých případech odmítnout svou účast. Je to flexibilní řešení, které umožní neuchylovat se ihned k národnímu vetu a schválit příslušné usnesení v Radě při hlasování 2/3 většinou. Druhým prvkem je možnost blokáce formou vznesení námítky z „důvodů důležitých pro politiku příslušné členské země“³⁶ – uplatnění *národního veta*. V takovém případě může Rada hlasovat *kvalifikovanou většinou* o možnosti požádat Evropskou radu (summit) o posouzení této otázky *konsenzuálně*. Tato dvojitá hierarchie rozhodování by měla teoreticky umožnit pružnější hlasování a minimalizovat použití národního veta, jakož i efektivní praktické působení společné zahraniční a bezpečnostní politiky.

Jestliže je Amsterodamská smlouva inovativní, pokud se týká rozhodování o společné zahraniční a bezpečnostní politice, pak méně přináší v oblasti správy zahraniční politiky. Generální tajemník Rady se díky Amsterodamské smlouvě stává také Vysokým zástupcem pro otázku společné zahraniční a bezpečnostní politiky. Přitom správní otázky jsou delegovány na jeho zástupce. Generální tajemník nemá nové pravomoce. Pouze pomáhá předsetnické zemi a jejím zástupcům v Radě a vede oddělení plánování. Oddělení plánování a oddělení včasné výstrahy se mají stát intelektuálním zázemím společné zahraniční a bezpečnostní politiky. Z toho tedy vyplývá, že hlavní tíha administrace, ale i politického rozhodování spočívá na členských státech.

V oblasti bezpečnostní politiky se větší reforma neuskutečnila pro odpor Spojeného království, které odmítlo podřídit ZEU (Západoevropská unie – WEU) Evropské unii. Z důležitých právních aspektů je tedy třeba se zmínit o tom, že Rada Evropské unie může přijímat politická rozhodnutí ve vztahu k balíku humanitárních akcí definovaných Petersberskými dohodami.³⁷

V rámci těchto rozhodnutí může dojít ke kontaktu mezi Radou EU a ZEU v rámci implementace výše uvedených politických rozhodnutí Rady EU. V této souvislosti je nutné

poznamenat, že vztah mezi EU a ZEU nebyl v Amsterodamu zcela přesně definován. Proto smlouva obsahuje ustanovení o budoucí mezivládní konferenci, která by se mj. měla tímto problémem podrobněji zabývat.

V rámci vnějších ekonomických vztahů je reforma článku 113 zklamáním. Podařilo se totiž pouze rozšířit jeho aplikaci na oblast dohod týkajících se služeb a intelektuálního vlastnictví, které před reformou nebyly pokryty článkem 113.³⁸

Reformu společné zahraniční a bezpečnostní politiky je třeba hodnotit z hlediska historických a širších politických souvislostí. Přitom reformně rozhodování a simplifikace institucí je nutné přiznat snahu o co nejlepší fungování politiky v budoucnu. V rámci rozhodovacích procesů je reforma maximem dosažitelného. V rámci bezpečnostní reformy je třeba brát ohled na spoluprobíhající diskuzi o NATO, především pak na diskuzi o roli USA a evropských partnerů, ale i na britský přístup „otce-zakladatele“, který by nerad viděl jak oslabení styků s USA v bezpečnostní oblasti, tak rozmělnění „její“ ZEU v rámci Evropské unie. K tomu je třeba dodat, že současné prognózy bezpečnostního vývoje ve světě implikují vznik nestability v rámci některých částí našeho kontinentu anebo na jeho hranicích. Proto vzrostou tlaky na převzetí většího podílu odpovědnosti Evropanů za vlastní bezpečnost. Proto také zahraniční a bezpečnostní politika Evropské unie bude muset projít další reformou.

Institucionální změny

Ačkoli najít vhodnou formu reformy institucí Evropské unie vzhledem k nadcházejícímu rozšíření bylo jedním z hlavních cílů Mezivládní konference 1996, výsledek institucionální reformy byl nepochybně zklamáním pro všechny zúčastněné i pozorovatele. Přesto se její aktéři alespoň pokusili částečně naplnit hlavní cíle Mezivládní konference 1996, tj. zlepšit demokratické zázemí institucí a zvýšit efektivnost jejich práce. Jaké jsou tedy z právního hlediska hlavní výsledky institucionální reformy?

Za prvé, *Evropský parlament* bude ještě více vtažen do rozhodovacího procesu na základě *procedury spolurozhodování*, která byla v jeho prospěch velmi rozšířena.³⁹ Mezivládní konference 1996 vlastně následovala doporučení Evropské komise, aby jakékoli legislativní návrhy podléhaly diskuzi mezi Radou EU a Evropským parlamentem, a to na základě *procedury spolurozhodování*.⁴⁰ Tím se z rozhodovacího procesu vytrácí kooperační procedura (s výjimkou několika ustanovení o EMU), čímž se rozhodovací a legislativní proces v rámci orgánů Evropské unie v pozitivním slova smyslu velmi zjednodušuje. Kromě toho se procedura spolurozhodování velmi zjednodušila také zrušením třetího čtení, které vlastně znevýhodňovalo postavení Parlamentu v případě jeho neshody s Radou, kdy Rada mohla za určitých podmínek nebrat jeho názor v úvahu. Zrušením *třetího čtení* se Rada a Parlament dostávají do rovnoprávného postavení. To v praxi znamená, že tam, kde není shoda mezi Radou a Parlamentem v případě legislativního návrhu, je návrh stažen z programu hlasování Rady a není vůbec projednáván.

Pokud se týká úvah *de lege ferenda*, pak Amsterodamský summit přijal několik doporučení týkajících se limitu počtu poslanců Evropského parlamentu, budoucího unifikovaného způsobu voleb, práv a povinností poslance atd. Podle Amsterodamské smlouvy bude Evropský parlament schvalovat nominaci předsedy Evropské komise.⁴¹

Ačkoli bylo mnohokrát zdůrazněno, že budoucí rozšíření Evropské unie bude mít maximální vliv na práci Rady, pouze několik málo změn se v právním slova smyslu dotklo její práce. V zásadě jde pouze o otázku rozšíření *hlasování kvalifikovanou většinou v Radě*. Hlasování kvalifikovanou většinou bude uplatňováno na většinu obsahu Amsterodamské smlouvy,⁴² včetně otázek společné zahraniční a bezpečnostní politiky Unie.⁴³

Velkým neúspěchem summitu byla diskuze o rekalkulaci hlasů náležejících jednotlivým členským státům v Radě. Tato otázka nemohla být odborně řešena na Mezivládní konferenci 1996, neboť se stala předmětem politických spekulací. Vzhledem k tomu, že celý pro-

blém byl spojen s otázkou počtu členů Komise, bylo rozhodnuto řešení této otázky odložit až do doby rozšíření Evropské unie. Velkým členským státům, které nominují do Evropské komise dva členy, bylo také sděleno, že jejich rozhodnutí vzdát se nominace druhého člena bude mít pozitivní vliv na budoucí rekalkulaci hlasů náležejících členským státům v Radě.

V rámci reformy *Evropské komise* se pouze podařilo zvýšit právní a politický vliv jejího předsedy. Ten podle nové úpravy může vznášet námítky proti nominacím jednotlivých členů Komise přicházejícím z členských států.⁴⁴ V budoucnu bude Komise pracovat na základě politického vedení svého předsedy. Kromě toho deklarace přijatá summitem přiznává předsedovi Komise právo přidělovat jednotlivá portfolia členům Komise podle svého uvážení a také je jich zbavovat. Pokud se týká počtu členů Komise, summit žádné zvláštní ustanovení nepřijal a řešení odložil až do doby rozšíření Evropské unie.

Pokud se týká legislativní iniciativy Komise, Amsterodamská smlouva posílila postavení Evropské komise. Především má Komise právo přicházet s iniciativami v nových oblastech zaměstnanosti a veřejného zdraví. Maximální možnosti má Komise v případě práva legislativní iniciativy v oblasti volného pohybu osob (a ve velké části bývalého třetího pilíře). I když bude Komise po dobu následujících pěti let koordinovat tuto iniciativu s členskými státy, poté získá klasický monopol na legislativní iniciativu bez ohledu na jiné činitele v rámci Evropské unie. V rámci nového třetího pilíře (policejní spolupráce, trestní otázky) dostala Komise spolu se členskými státy nové iniciační legislativní pravomoc, které před uzavřením Amsterodamské smlouvy neměla.

V případě *Evropského soudního dvora* došlo ke dvěma zásadním a významným reformám. V rámci balíku svobodného pohybu osob, který zahrnuje azylové právo, přistěhovalectví, hraniční otázky, spolupráci v občanskoprávní oblasti, může Evropský soudní dvůr na požádání soudů poslední instance vydávat předběžné rozsudky. Kromě toho na požádání Rady, Komise, nebo členského státu může vydávat předběžné rozsudky v „zájmu práva“, avšak v žádném případě nemá jurisdikci vztahující se k udržování pořádku a práva v rámci vnitřní bezpečnosti jednotlivých zemí.⁴⁵

V rámci třetího pilíře jsou pravomoc Evropského soudního dvora upraveny tak, že má právo vydávat předběžné rozsudky pro soudy těch členských států, které deklarovaly zájem akceptovat jeho jurisdikci. V tomto případě národní soudy mohou požádat o předběžný rozsudek, avšak nemají povinnost o něj žádat. O zkoumání legality rozhodnutí mohou požádat pouze členské státy nebo Komise. Soud má také právo rozhodnout v případě sporu mezi členskými státy anebo mezi členskými státy a Komisí, vyplývajícího z oblasti třetího pilíře.⁴⁶ Bude mít rovněž právo rozhodnout o stížnosti Účetní rady.⁴⁷

Ačkoli institucionální reforma nevyřešila problémy rozhodování po rozšíření Evropské unie, svými skromnými výsledky alespoň poskytla podnět pro budoucí diskuzi. Unie nepotřebuje nic jiného než zjednodušit a demokratizovat své rozhodovací procesy, jakož i způsoby vytváření svých orgánů. A tyto procesy musejí být dokončeny před rozšířením Unie, aby se předešlo případným nedorozuměním a bylo zajištěno její efektivní fungování.

Flexibilita

Koncept flexibility neboli těsnější spolupráce byl zveřejněn velmi záhy po zahájení Mezivládní konference 1996 jako společná iniciativa německého kancléře Kohla a francouzského prezidenta Chiraca. Ačkoli osud jejich iniciativy nevypadal dobře, výsledek obsažený ve smlouvě je lepší, než se očekávalo. Jaké jsou hlavní rysy těsnější spolupráce obsažené ve smlouvě?

Flexibilita bude aplikována pouze na první a třetí pilíř. V rámci druhého pilíře funguje konstruktivní absence, která těsnější spolupráci umožňuje jiným způsobem.⁴⁸ Základními právními rysy zavádějícími flexibilitu do praxe jsou striktní a praktické podmínky. Smlouva nepředepisuje seznam oblastí, které nemohou být předmětem flexibility, ale předepisuje několik principů, které musejí být dodržovány.

Jedním z hlavních principů je, že do otázek, v nichž může být flexibilita uplatňována, nepatří otázky výlučné kompetence Společenství anebo ty otázky, které by ovlivňovaly komunitární politiky a programy, jakož i *acquis communautaire*.⁴⁹ Uplatňování těchto principů zaručí Evropská komise. Ta jediná může Radě navrhnout vznik těsnější spolupráce, ale pouze v tom případě, pokud si je jistá, že zájemci již splnili všechny principy obsažené v Amsterodamské smlouvě.⁵⁰ Spor mezi zájemci o těsnější spolupráci a Komisí může na požádání vyřešit Evropský soudní dvůr.

Proces schvalování těsnější spolupráce vyžaduje hlasování kvalifikovanou většinou.⁵¹ Ustanovení smlouvy však dovolují uplatnit systém veta tak, jak tomu je v případě společné zahraniční a bezpečnostní politiky. V tom případě může Rada na základě schválení příslušné deklarace kvalifikovanou většinou požádat Evropskou radu o konsenzuální rozhodnutí o dané věci.⁵²

Institut těsnější spolupráce (flexibility) je otevřeným institutem, tzn. že je otevřen těm zemím, které se těsnější spolupráce v dané otázce od začátku neúčastní. Proces přístupu k již fungujícímu procesu těsnější spolupráce v dané otázce je popsán v Amsterodamské smlouvě.⁵³ V rámci otázek Společenství musí členský stát informovat Komisi a Radu. Komise musí do tří měsíců vyslovit svůj názor a o měsíc později vydat rozhodnutí. V rámci třetího pilíře musí Komise ve stejné době vydat svůj názor, avšak rozhoduje Rada, která může odepřít právo státu zúčastnit se těsnější spolupráce, pokud sdělí přesvědčivé argumenty proti spolupráci členského státu.⁵⁴

Z toho tedy vyplývá, že zatímco v komunitárních otázkách v zásadě nelze novému členskému státu odepřít právo zúčastnit těsnější spolupráce, v otázkách třetího pilíře budou všechny návrhy na založení těsnější spolupráce a na přístup zemí k již založené těsnější spolupráci velmi přísně posuzovány Radou.

* * *

Tato stať o vybraných právních aspektech a souvislostech Amsterodamské smlouvy měla především za cíl vyvrátit chybný názor, že amsterodamský summit a proces Mezivládní konference 1996 nepřinesly vůbec nic. Není možné souhlasit s názorem sdělovacích prostředků a politiků (především českých sdělovacích prostředků a politiků), že Amsterodam neznamenal nic pro rozšíření a nevydal žádné signály kandidátským zemím.

Amsterodamský summit a konečná verze Amsterodamské smlouvy potvrdily skrytou dynamiku uvnitř Evropské unie. Vůle členských států a orgánů Unie zaměřit svou pozornost na otázky dodržování lidských práv v nejširším kontextu s použitím práva sankce za opakované porušování základních práv a svobod je velkým krokem k harmonizaci interpretace základních práv a svobod v Unii a k harmonizovanému uplatňování základních práv a svobod v praxi. Pro kandidátské země (především vzhledem k příslušným kritickým pasážím jednotlivých dokumentů obsahujícím názor Evropské komise na přihlášku té či oné země do Evropské unie) je zvýšená pozornost Evropské rady a ostatních orgánů zaměřená na dodržování lidských práv a možnost sankcí v podobě suspence práv členského státu signálem, že je třeba právní důsledky signatury a ratifikace příslušných konvencí a smluv týkajících se lidských práv brát vážně.

Převedení většiny bývalého třetího pilíře do oblasti prvního pilíře (volný pohyb osob) je jasným signálem, že imigrační, azylové a vízové otázky budou v době vstupu kandidátských zemí závaznou částí *acqui*, včetně Schengen *acquis*, jakož i schopnosti spolupracovat v policejní a trestní oblasti. Stejný důraz bude kladen i na sociální otázky, neboť lze pochybovat o tom, že by nové kandidátské země získaly opt out ze sociálního *acquis*.

Ačkoli zahraniční a bezpečnostní politika netvoří součást *acquis communautaire*, důsledky její reformy jsou příkladem, že Amsterodamská smlouva více zjednodušovala a vysvětlovala, než přinášela zbrusu nového. V tom spočívá velký přínos Amsterodamské smlouvy z právního hlediska, neboť se jí podařilo vysvětlit mnohé, co Maastrichtská

smlouva pouze načrtla. Současný právní rámec tvorby společné zahraniční a bezpečnostní politiky alespoň teoreticky implikuje rychlá řešení. Lze jen doufat, že bude tímto způsobem využíván v praxi.

Pokud jsou výsledky institucionální reformy neuspokojivé pro politology, pak pro právníky přináší další zjednodušení legislativního procesu při současném zvyšování jeho demokratičnosti. Vyšší účast Evropského parlamentu a vyrovnání jeho postavení s postavením Rady lze jen přivítat, neboť rozhodnutí přijatá v rámci Unie budou mít vyšší rámec demokratické legitimity. A pokud existuje obava ze „zamrznutí“ procesu integrace z důvodů nedostatečné institucionální reformy, pak institut flexibility umožňuje skupině zemí experimentovat a vést ostatní při prohlubování integračních snah zahájených před čtyřiceti lety.

I když se Evropská rada rozhodla řešit ekonomické otázky na úkor institucionálních problémů, nezdá se, že toto rozhodnutí bylo chybné či pro Unii negativní. Společná měna a další fáze EMU znamenají naději pro Unii v rámci financování rozšíření a ekonomického růstu. Bez vyšší dynamiky v ekonomické oblasti by se rozšíření Unie potýkalo se značnými problémy. Fungování orgánů dozírajících na společnou měnu (především Evropské centrální banky a využití jejich excesivních pravomocí ve vztahu k členským státům Evropské unie při ochraně měny) bude cenným impulzem pro budoucí postavení orgánů Unie. Právě tato zkušenost a výsledky konference o financování Unie za dva roky se stanou opěrnými body pro definici a realizaci institucionální reformy těsně před rozšířením Evropské unie v tom případě, pokud se rozšíření bude týkat více než jednoho státu.

Ačkoliv se summit explicitně nezabýval rozšířením Evropské unie, jeho stín více méně poznamenal jednání summitu. Je možné říci, že bez „hrozby“ rozšíření by nebylo diskuze o reformě, jakož i rychlejšího nastartování společné měny a další fáze EMU. V zásadě je možné říci, že všechny otázky řešené summitem mají vztah k rozšíření a že rozšíření je jako problémy ještě více aktualizuje.

Na rozdíl od špičkových českých politiků nelze výsledek summitu hodnotit jako neúspěch. Odložení reformy institucí Evropské unie lze jen přivítat. Vždyť v současné době by se Česká republika nemohla zapojit do diskuze o institucionální reformě. Pokud se však reforma bude projednávat těsně před rozšířením Evropské unie, je možné, že Praha bude moci zasáhnout do diskuze o její reformě.

A právě z pohledu právních důsledků je třeba velmi mělkou institucionální reformu přivítat. Již nyní je možné přemýšlet o scénářích pro Českou republiku příznivých a nepříznivých, hledat spojení uvnitř Unie i mezi kandidátskými zeměmi. A hlavně je dán prostor věnovat se právním důsledkům Amsterodamské smlouvy v rámci prvního a třetího pilíře a společné zahraniční a bezpečnostní politiky, které budou představovat materiální rámec diskuzí mezi Bruslem a Prahou během projednávání české přihlášky do Evropské unie.

¹ Viz Názor Komise EU na reformu institucí EU, únor 1996. Tisková služba EU, Lucemburk, 2/1996.

² Viz Návrh textu Amsterodamské smlouvy, červen 1997. Brusel, Generální sekretariát Rady Evropské unie, Sekce informací, transparence a public relations. Viz též konečná verze Amsterodamské smlouvy, říjen 1997, <http://europa.eu.int>.

³ Evropská konvence na ochranu lidských práv a základních svobod byla podepsána v Římě 4. 11. 1950.

⁴ Viz Steiner, J.: Textbook on EC law. Blackstone Press Limited, London 1994, s. 22.

⁵ Viz tamtéž, s. 22.

⁶ Viz Maastrichtská smlouva, kapitola 1 – Základní práva a zákaz diskriminace, článek F Smlouvy o EU. Úplné znění viz Official Journal C 224, částka 35, 31. 8. 1992. Viz též Steiner, J.: cit. dílo, s. 73.

⁷ Viz též Maastrichtská smlouva.

⁸ Viz Amsterodamská smlouva, kapitola 1 – Základní práva a zákaz diskriminace, novela článku F Smlouvy o EU, s. 4.

⁹ Viz nový článek Fa v rámci Smlouvy o EU a článek 236 Římské smlouvy.

¹⁰ Viz Agenda 2000. Úřad pro oficiální publikace ES, Lucemburk 1997.

¹¹ Nešlo by se pouze o zhoršení našeho postavení v rámci Evropské unie, ale v mezinárodněpolitickém kontextu

vůbec. Ačkoli dnes nelze přesně odhadnout, jaká bude materiální pomoc Unie novým zemím, lze si představit, že by se první sankcí stalo pozastavení čerpání fondů na pomoc novým zemím.

¹² Viz nový článek 6a Římské smlouvy.

¹³ Viz tamtéž.

¹⁴ Je tedy přímo vynutitelný a národní právní systémy musejí mít své právní systémy harmonizovány s tímto článkem.

¹⁵ Viz nová kapitola Římské smlouvy, článek A, konečná verze Amsterodamské smlouvy, s. 12.

¹⁶ Viz tamtéž.

¹⁷ Viz článek K.12 Smlouvy o Evropské unii, konečná verze Amsterodamské smlouvy, bývalý článek K.7, s. 40.

¹⁸ Viz článek G nové kapitoly Římské smlouvy.

¹⁹ Viz tamtéž.

²⁰ Viz konečná verze a struktura Amsterodamské smlouvy při novelizaci Římské smlouvy, s. 55.

²¹ Viz článek 2 nové kapitoly o zaměstnanosti v hlavě VI Římské smlouvy.

²² Viz novela článku 2 Římské smlouvy podle konečné verze Amsterodamské smlouvy, s. 54.

²³ Viz článek 4 nové kapitoly o zaměstnanosti v hlavě VI Římské smlouvy.

²⁴ Viz článek 6 nové kapitoly o zaměstnanosti v hlavě VI Římské smlouvy.

²⁵ Viz článek 5 nové kapitoly o zaměstnanosti v hlavě VI Římské smlouvy.

²⁶ Viz nové znění článku 118 Římské smlouvy.

²⁷ Viz novela článku B Smlouvy o Evropské unii.

²⁸ Viz novela článku 2 Římské smlouvy.

²⁹ Viz změna odstavců 3–5 článku 100a Římské smlouvy články 3–9 podle konečné verze Amsterodamské smlouvy, s. 69.

³⁰ Viz novela článku 129 Římské smlouvy.

³¹ Viz novela článku 129a Římské smlouvy.

³² Viz novela článku 209a Římské smlouvy.

³³ Viz nový článek 7d.

³⁴ Viz článek J.3 (bývalý článek J.8 1, 2 hlavy V Smlouvy o EU).

³⁵ Srov. znění článku J.3.

³⁶ Viz článek J.13 uvedeného dokumentu.

³⁷ Jde o humanitární akce, záchranné akce, peacekeeping a krizové řízení.

³⁸ Viz nový odstavec 5 článku 113 Římské smlouvy.

³⁹ Viz Amsterodamská smlouva, kapitola 14 – Evropský parlament, s. 115.

⁴⁰ Viz Názor Komise EU na reformu institucí EU, únor 1996. Tisková služba EU, Lucemburk, 2/1996.

⁴¹ Viz Amsterodamská smlouva, kapitola 16 – Komise, s. 124.

⁴² Jde o zaměstnanost, sociální otázky, veřejné zdraví, boj s defraudací a s korupcí a výzkumné rámcové programy.

⁴³ Viz Amsterodamská smlouva, kapitola 15 – Rada, s. 122.

⁴⁴ Viz Amsterodamská smlouva, kapitola 16, novela prvního a druhého odstavce článku 158 Římské smlouvy, s. 124.

⁴⁵ Viz článek H nové kapitoly Římské smlouvy týkající se svobodného pohybu osob.

⁴⁶ Viz nový článek K.7 Smlouvy o Evropské unii, konečná verze Amsterodamské smlouvy, s. 35.

⁴⁷ Viz novela článků 173, 188C atd. Římské smlouvy.

⁴⁸ Srov. generální klauzule uvouzující novou část obecných pravidel Smlouvy o Evropské unii.

⁴⁹ Viz článek 1 generální klauzule a článek 5a Římské smlouvy.

⁵⁰ Viz odstavec 2 článku 5a Římské smlouvy.

⁵¹ Viz tamtéž.

⁵² Viz odstavec 2, druhá věta článku 5a Římské smlouvy.

⁵³ Viz odstavec 3 článku 5a Římské smlouvy.

⁵⁴ Viz tamtéž.